

HUR HAMNADE VI HÄR?

JUDESTATEN – DRÖMMEN OM ETT HEMLAND

År 1896 gav den österrikiske journalisten Theodor Herzl ut boken "Judestaten". Herzl, själv jude, hade sett och upplevt den europeiska antisemitismen och funnit att det var omöjligt att leva som jude i Europa. Han hade kommit fram till att det krävdes ett särskilt hemland om den judiska kulturen alls skulle överleva, en "judestat".

Det var ingen ny tanke, men Herzl konkretiserade den och på så vis kan man säga att den politiska sionismen, den som 52 år senare ledde till bildandet av staten Israel, fick ett genombrott med Herzl och hans bok.

Det var viktigt för Herzl att det nya hemlandet etablerades på en plats som var godkänd av det internationella samfundet. Herzl själv kunde gott tänka sig vilken plats som helst (han nämnde bland annat Argentina) men för de flesta av hans efterföljare var det en självklarhet att det skulle ske i Palestina, det område som judendomen härstammar ifrån. Så blev också den nyinrättade sionistkongressens beslut. Problemet var bara att det redan bodde människor där – vid sekelskiftet 1899/1900 hade Palestina ungefär en halv miljon invånare.

JUDISK INVANDRING OCH MOTSTRIDIGA BRITTISKA LÖFTEN

På grund av antisemitismen i Europa, och genom den växande sionismen, kom allt fler judar att flytta till det område som idag utgör Israel och Palestina. Den judiska befolkningens andel ökade från åtta till 32 procent mellan åren 1890 och 1947, året före staten Israels bildande. I antal handlar det om en ökning från 43 000 till 630 000.

Inställningen hos den arabiska befolkningen var till att börja med kluven. Å ena sidan var det många enskilda araber som accepterade judiska markuppköp, å andra sidan fanns en stark oro för sionismen som av många uppfattades som ett uttryck för europeisk imperialism (inte utan fog; kolonisering var en bärande princip i Herzls *Judestaten*, i enlighet med den tidens etablerade synsätt). Oron eskalerade, markdispyterna ökade och de judar som hade etablerat sig blev allt oftare angripna.

Sedan 1500-talet hade området varit en del av det osmanska riket, men det erövrades under första världskriget den brittiska armén. 1917 deklarerade briter att de *"ser med välvilja på ett i Palestina upprättat nationellt hem för det judiska folket och kommer att på bästa sätt bemöda sig om att underlätta verkställandet av denna avsikt, under den otvetydiga förutsättningen att intet må göras som inverkar menligt på de mänskliga eller religiösa rättigheterna hos befintliga icke-judiska samhällen i Palestina, eller de rättigheter och politiska status som åtnjuts av judar i något annat land"*.

Denna deklaration, som kom att kallas Balfourdeklarationen efter den brittiske utrikesministern Arthur Balfour, kan ses som ett genombrott för sionisterna i deras strävan och än i dag är det många som hänvisar till den som ett löfte från den tidens stormakt om en judisk stat i området. Samtidigt glöms ofta den andra delen av deklarationen bort, den som klargör att befintliga samhällen inte skulle drabbas.

DET BRITTISKA MANDATET

Efter första världskriget gav det nybildade Nationernas Förbund (en föregångare till FN) britterna ett mandat att sköta administrationen över området och säkerställa upprättandet av ett judiskt nationalhem där. Mandattexten deklarerade att civila och religiösa rättigheter skulle gälla för alla palestinska invånare oavsett ras och religion, men utgjorde i sin helhet ett starkt stöd för sionisternas anspråk, även om det inte självklart var en renodlad statsbildning som avsågs.

Det brittiska mandatet blev med tiden ohållbart. De motstridiga löftena i Balfourdeklarationen gick inte att förena. Den judiska invandringen ökade och sionisternas organisation blev allt starkare. Samtidigt ökade den arabiska oron och motståndet. Från båda sidor genomfördes attacker, både mot den andra sidan och mot det brittiska styret.

År 1937 föreslog den brittiska *Peelkommissionen* att området skulle delas upp i två stater. Den judiska staten skulle få 20 procent medan resterande del skulle sammanlänkas med Jordanien (som på den tiden hette Transjordanien). Araberna förkastade förslaget men sionisterna bejakade idén om en delning även om de ansåg att den judiska staten skulle bli för liten.

För att få arabländernas stöd under andra världskriget tonade britterna ner Peelkommissionens slutsatser och klargjorde att varken Balfourdeklarationen eller mandatet kan ha haft som syfte att Palestina skulle omvandlas till en judisk stat mot den arabiska befolkningens vilja.

Det klargörandet var ett bakslag för sionisterna, men de gav inte upp sin kamp. Den judiska invandringen fortsatte och kom att öka markant som en följd av de ohyggliga brott som begicks mot judar i Europa, som en följd av nazismens framväxt och Förintelsen före och under andra världskriget.

STATEN ISRAEL BILDAS 1948

Motståndet mot britterna hårdnade och attackerna blev allt fler. Till slut gav britterna upp mandatet och bestämde sig för att lämna över Palestinafrågan till det nybildade FN. I november 1947 beslutade FN om att området skulle delas i en judisk och en arabisk stat, ungefär halva territoriet vardera, medan Jerusalem skulle stå under internationellt överinseende. Samtidigt lät Storbritannien meddela att de skulle dra sig tillbaka från området den 14 maj 1948.

Sionisterna såg delningsplanen som ett steg i rätt riktning och välkomnade den, men det gjorde inte araberna, och spänningarna övergick nu till

omfattande strider. Sionisterna antog en plan som gick ut på att ta över strategiskt placerade byar och driva bort civilbefolkningen till områden utanför den blivande staten Israel. De sionistiska ledarna var tidigt klara över att det måste till någon form av etnisk rensning för att jämna ut befolkningsandelen och göra den blivande staten livskraftig.

I april 1948 gick de sionistiska paramilitära organisationerna Irgun och Lehi (Sternligan) till attack mot den arabiska byn Deir Yassin utanför Jerusalem. Över 100 invånare dödades, bland dem många kvinnor och barn. Händelsen spred skräck hos befolkningen i hela området och bidrog starkt till att många människor flydde från sina hem. Sionistiska/israeliska styrkor genomförde flera liknande massakrer mot arabiska byar under det efterföljande kriget, men den i Deir Yassin är den mest kända.

När staten Israel utropades den 14 maj 1948 gick de angränsande arabstaterna till attack och ett regelrätt krig utbröt. Den israeliska krigsmakten var helt överlägsen och när vapenstillstånd utropades i januari 1949 hade de utökat sitt territorium från delningsplanens 55 procent till 78. Drygt 700 000 palestinier hade flytt och minst 400 byar förstörts. Av den tänkta palestinska staten blev intet; utöver de delar som Israel erövrade tog Jordanien kontroll över Västbanken och Egypten över Gaza.

Fördrivningen av de arabiska invånarna under den här perioden går i Palestina alltjämt under namnet "al Nakba", den stora katastrofen. Längtan att återvända symboliseras ofta med en nyckel. Det är det enda minne som många palestinska familjer har kvar av sitt hem.

Under de följande knappa två decennierna konsoliderade Israel sin stat och stärkte kontrollen över de erövrade områdena. De omgivande arabstaterna vägrade erkänna Israels existens och klargjorde att vapenvilan bara var tillfällig. Det fåtal förhandlingsförsök som gjordes förkastades av parter på båda sidor. Från den palestinska sidan genomfördes många gerillaattacker, som slogs tillbaka av israelerna – då som nu i form av oproportionerligt stora vedergällningar.

Men det förekom också rena terrordåd från den palestinska sidan. Det kanske mest spektakulära var attentatet mot den israeliska truppen i OS 1972.

Den palestinska paraplyorganisationen PLO, Palestinian Liberation Organization, avvisade med tiden stödet för väpnad kamp och terror som metod. Efter att 1988 ha erkänt Israels rätt att existera blev PLO internationellt accepterat som politisk företrädare för det palestinska folket. (PLO talade dock första gången i FN redan 1974 i frågan om det palestinska folkets rätt till självbestämmande, vilket var redan då ett avgörande steg för omvärldens erkännande). I stället kom Hamas och ytterligare några militanta grupper med stort våldskapital att växa.

SEXDAGARSKRIGET 1967

Efter att de omgivande arabländerna under en tid hade mobiliserat kraftigt och höjt sin krigsretorik gick Israel den 5 juni 1967 till attack, först mot Egypten och sedan mot Syrien och Jordanien. På sex dagar var striderna över och Israel hade tredubblat sitt territorium. De ockuperade nu Sinaihalvön, Gaza, Västbanken, Östra Jerusalem och Golanhöjderna.

I oktober 1973 bröt ett nytt krig ut, då Egypten och Syrien genomförde ett överraskande anfall som Israel lyckades slå tillbaka efter ett par veckor. Kriget har kallats för Yom Kippurkriget eftersom det bröt ut under den judiska högtiden med samma namn.

Sedan dess har Egypten (1979) och Jordanien (1994) slutit fredsavtal med Israel. Som en följd av fredsavtalet med Egypten återlämnades Sinaihalvön men Gaza, Västbanken, Östra Jerusalem och Golanhöjderna är alltjämt under israelisk kontroll.

Efter sexdagarskriget deklarerade FN:s säkerhetsråd i resolution 242 att Israel ska dra tillbaka sina trupper från de områden som ockuperats. Det har ännu inte skett, tvärtom har Israel på olika sätt stärkt sitt grepp. Sexdagarskriget blev upptakten till en ockupation som pågår än idag, nära 60 år senare.

Sexdagarskriget ledde också till ytterligare en flyktingvåg. Idag finns det nära sex miljoner palestinska flyktingar runt om i världen. Många av dem lever i olika läger på Västbanken, Gaza och de omgivande länderna. Deras framtida status är ännu inte avgjord.

NÄRA 60 ÅR AV OCKUPATION

Sedan 1967 har situationen förvärrats för palestinierna. Enligt internationell rätt är det förbjudet för en ockupationsmakt att flytta sin befolkning in på ockuperad mark, men över hundra israeliska bosättningar med runt en halv miljon invånare har tillkommit på den ockuperade Västbanken. Den israeliska militära närvaron är stark och den palestinska befolkningen förnedras dagligen på olika sätt – bl.a. genom trakasserier, vräkningar, kollektiv bestraffning samt förstörelse av bostäder, skolor och annan infrastruktur.

Den mur som Israel har byggt som barriär mot Västbanken går till stora delar på den andra sidan av vapenstilleståndslinjen, det som alltså kan betraktas som gränsen mellan Israel och Palestina, vilket innebär att många invånare hamnar utanför och tvingas till stora omvägar för att ta sig in.

På grund av muren och ett stort antal checkpoints är möjligheten för palestinier att röra sig fritt på Västbanken kraftigt begränsad. Det finns bra och breda vägar men de flesta får bara användas av bilar med israeliska nummerplåtar. Det är vägar som i huvudsak går till och mellan bosättningar, vilket gör att den som vill ta sig mellan de palestinska orterna får ta omvägar via betydligt smalare och sämre underhållna vägar.

Det är bland annat det här som har fått en rad människorättsorganisationer att tala om apartheid – åtminstone på ockuperad mark. T.ex. Amnesty, Human Rights Watch och den israeliska organisationen B'tselem.

GAZA UNDER BLOCKAD, HAMAS ATTACK OCH ISRAELS VEDERGÄLLNING

Avsnittet är skrivet i december 2024. För senare uppdateringar om Gaza se avsnitt 1: Världens största utomhusfängelse – nu i ruiner, samt "nyhetsrutan" i

inledningen.

2005 drog sig Israel tillbaka från Gazaremsan, men satte den i stället under blockad efter det att den terroriststämplade organisationen Hamas två år senare tog över makten där. Detta innebär att den israeliska ockupationen av Gaza de facto har fortsatt och invånarna där varit förtryckta både av det egna ledarskapet och av en brutal ockupationsmakt.

Under åren som gått sedan dess har militanta grupper i Gaza emellanåt skickat raketer mot Israel. Målen är till synes inte militära och därför är dessa raketer ett brott mot folkrätten. De har så gott som alltid skjutits ner av det israeliska luftförsvaret, men attackerna har följts av israeliska vedergällningar som drabbat civilbefolkning och infrastruktur hårt. Också detta är ett brott mot folkrätten.

Den 7 oktober 2023 forcerade Hamas och andra militanta organisationer den annars så välbevakade gränsen, tog sig in i Israel och angrep såväl militära mål som civila. Omkring 1.200 människor dödades, varav ca 800 civila. 250 personer togs som gisslan och fördes in i Gaza.

Den israeliska vedergällningen blev brutal. Ett år efter Hamas attack var större delen av Gaza, ett landområde stort som en fjärdedel av Öland, bombat till ruiner. Minst 42 000 människor hade dödats (enligt officiella myndigheter), de flesta kvinnor och barn, och ytterligare 10 000 kroppar bedömdes ligga kvar under rasmassorna. Nära 100 000 hade skadats och i stort sett samtliga 2,3 miljoner invånare fördrivits från sina hem. Bland de döda fanns omkring 1 000 sjukvårdsarbetare, annan humanitär personal och journalister. Och nära hundra ur gisslan var kvar i Gaza, oklart hur många av dem som var vid liv.

Det finns ingen säker plats i Gaza. Den israeliska militären har attackerat bostäder, sjukhus, skolor, moskéer och tältläger, enligt uppgift för att det funnits vapengömmor eller kommandocentraler där – något som inte kunnat verifieras av oberoende källor, bland annat eftersom utländska journalister inte släpps in.

Med undantag för en kort period av vapenvila i november 2023, då ett hundratal ur gisslan släpptes i utbyte mot palestinska fångar i israeliska fångelser har de israeliska attackerna fortsatt konstant och kriget utvidgats också till Libanon. På den ockuperade Västbanken har brutaliteten från militär och illegala bosättare ökat markant. Ett år efter 7 oktober 2023 hade nära 700 människor dödats där, varav 200 barn.

FN:s internationella domstol (ICJ) har sedan våren 2024 behandlat en stämning från Sydafrika, som anklagar Israel för att bryta mot FN:s folkmordskonvention genom sitt agerande i Gaza. I väntan på ICJ:s beslut, som kan dröja åtskilliga år, har domstolen bland annat beordrat Israel att avstå från handlingar som kan utgöra risk för folkmord och att vidta omedelbara åtgärder för att säkerställa tillhandahållandet av humanitär hjälp till civila i Gaza. Inget tyder hittills på att Israel avser att efterleva domstolens krav.

ICJ dömer stater och inte individer, till skillnad från Internationella brottmålsdomstolen (ICC). Den 21 november 2024 utfärdade ICC en

arresteringsorder mot Israels premiärminister Benjamin Netanyahu och försvarsminister Yoav Gallant samt Hamasledaren Mohammed Deif för krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten. Ursprungligen ville åklagaren även att Hamasledarna Yahya Sinwar och Ismail Haniyeh skulle arresteras men de hade dödats i israeliska attacker innan domstolen hann fatta sitt beslut. Även Mohammed Deif är sannolikt död men domstolen ansåg inte att det var fastställt vid tidpunkten för beslutet.

I Israel har allt fler röster höjts för att avsluta våldsamheterna och prioritera ett avtal som gör att de gisslan som fortfarande är i livet kan släppas.

OSLOAVTALET 1993

Det har inte saknats försök att hitta en lösning på den mer än sekellånga konflikten. Det mest uppmärksammade är den så kallade Osloprocessen, som kulminerade med handslaget mellan de dåvarande israeliska och palestinska ledarna Yitzhak Rabin och Yassir Arafat på Vita husets gräsmatta 1993. De undertecknade en principdeklaration som syftade till en fredlig samexistens mellan de båda folken, att val skulle hållas på Västbanken och Gaza samt att en palestinsk myndighet skulle upprättas med ett begränsat självstyre.

Principdeklarationen följdes upp två år senare med ett nytt avtal, som delade upp Västbanken i tre områden med olika grad av självstyre. Men flera känsliga frågor sköts på framtiden – däribland om Jerusalems status, flyktingsituationen och vad som ska hända med bosättningarna.

Osloavtalet väckte hopp om en långsiktigt hållbar lösning, men hösten 1995 mördades Israels premiärminister Rabin av en judisk extremist. Ett halvår senare tillträdde högerledaren Benjamin Netanyahu som premiärminister, en uttalad motståndare till Osloavtalet som dessutom hade varit engagerad i den hetskampanj som starkt bidrog till mordet på Rabin. Netanyahu och hans parti Likud är starka motståndare till tanken på en tvåstatslösning

Rabins död, Netanyahus tillträde, den palestinske ledaren Arafats (och hans efterträdare) allt svagare ställning och terrorhandlingar från extremister på båda sidor bidrog starkt till att den fredsprocess som många hoppades på efter Osloavtalet stannade av. Några nationella val har inte kunnat hållas i Palestina sedan 2006 och den israeliska högern och extremhögern har stärkts.

EPILOG

Många anser att de senaste decenniernas utveckling har gjort tvåstatslösningen omöjlig. En del menar att judarnas längtan efter ett hemland borde gå att förverkliga genom EN gemensam, jämlik och demokratisk stat i området – alltså inte en separat judisk statsbildning. Andra menar att Israel borde annektera hela Västbanken så att den judiska staten kan omfatta hela området från floden Jordan till Medelhavet, något som hela tiden varit de mer extrema sionisternas plan. Samtidigt finns det bland världens judar många som inte önskar en särskild judisk stat, både på Hertzls tid och idag, och det är ett av otaliga skäl till att judar i allmänhet inte ska behöva stå till svars för det som Israels regering gör.

Men det internationella samfundet håller alltså fast vid FN-resolution 242 och målet att två självständiga stater ska leva fredligt sida vid sida. Det anses vara den enda lösning, åtminstone på kort och medellång sikt, som kan bidra till stabilitet och ömsesidig respekt.

Helt klart är att konflikten inte är symmetrisk, dvs. parterna är inte jämbördiga. Israel är sedan 1967 en ockupationsmakt, därtill militärt överlägsen, och har ett särskilt ansvar för att ta initiativ som bryter den onda cirkel som ockupationen och den olagliga bosättningspolitiken för med sig.

I slutändan måste folkrätten och principen om mänskliga rättigheter vara den grund som vi lutar oss mot. Människorna i regionen förtjänar att få leva sina liv fria från förtryck, oavsett om den kommer från en brutal ockupationsmakt eller från det egna ledarskapet.

